

AUDIEREA PĂRȚII VĂTĂMATE ÎN CADRUL CERCETĂRII JUDECĂTOREȘTI

Dumitru GHERASIM

Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Legea procesual penală ocupă un loc important în mecanismul și sistemul asigurării inviolabilității persoanei, al tragerii la răspundere penală doar în baza temeiurilor legale, respectând drepturile tuturor participanților la procesul de judecată. Totodată, este important a se ține cont de faptul că garanțiile procesuale sunt oferite de lege nu doar în vederea eliberării de la răspundere penală a persoanelor vinovate de comiterea infracțiunilor, ci și pentru respectarea strictă a drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor care s-au pomenit, având o anumită calitate procesuală, în orbita procesului penal și, mai cu seamă, în sfera activității de examinare a cauzelor penale în instanța de judecată. Și totuși este necesar de a specifica: scopul de bază al activității procesual penale ține de „urmărirea” persoanelor care au comis anumite fapte infracționale și de clarificarea vinovăției acestora în cadrul unui proces de judecată cu asigurarea tuturor drepturilor și garanțiilor necesare realizării corecte a actului de audiere în cadrul cercetării judecătorești.

Pentru a asigura pedepsirea persoanelor vinovate de comiterea faptelor infracționale, legea de procedură penală stabilește o ordine strictă a activității instanței de judecată, în special în latura efectuării cercetării judecătorești.

Cuvinte-cheie: cercetare judecătorească, proces penal, examinarea cauzelor penale în prima instanță de judecată, ședință de judecată, limitele cercetării judecătorești, ordinea cercetării judecătorești, conținutul cercetării judecătorești, inculpat, parte vătămată, martor, expert, raport de expertiză, audiere primară, audiere contradictorială, audiere în ordine de șah, audiere repetată și suplimentară, aprecierea materialului probator, probatoriu, sentință.

HEARINGS OF THE VICTIM IN THE REALM OF JUDICIAL TRIAL

The criminal procedure law plays an important role in the mechanism and system of insurance of a person's inviolability, of attracting criminal liability only on the basis of legal grounds, respecting the rights of all participants in the court proceedings. It is also important to keep in mind that procedural guarantees are provided by law not only to release the criminal liability of persons guilty of crimes but also for the strict observance of the legitimate rights and interests of citizens with a certain procedural status finding themselves in a specific locus of the criminal trial, and especially in the field of examination of criminal cases in court. Yet it is necessary to specify – the basic purpose of the activity of criminal procedure is related to “prosecuting” persons who have committed certain criminal acts and to clarify their guilt in a trial ensuring all rights and guarantees needed for the realization of a proper act of hearing in the court investigation.

To ensure the punishment of persons guilty of committing criminal acts, the criminal procedure law establishes a strict order of the court activity, especially in carrying out judicial investigation.

Keywords: court investigation, criminal procedure, examination of criminal cases in the first instance, court hearing, limits of the judicial inquiry, order of the judicial inquiry, contents of the judicial investigation, defendant, injured party, witness, expert, expert report, first hearing, adversarial hearing, chess shaped hearing, repeated and further hearing, appreciation of evidence, probative, sentence.

În viziunea savantului român Adrian Augustin Bărbăscu, prin victimă* se înțelege orice persoană umană care suferă direct sau indirect consecințele fizice, materiale sau morale ale unei acțiuni sau inacțiuni criminale [2]. Noțiunea de victimă mai cuprinde și unitatea sintetică a stării psihofizice și sociale a persoanei care, suferind o violență (psihofizică), va fi obligată să suporte regulile practice ale acesteia, după cum voința victimei va fi determinată sau influențată de actul de agresivitate. Victima înseamnă întotdeauna ființă umană [17]. Aceasta este subiect activ al infracțiunii, ea este persoana vătămată penal, adică cea care suferă sau asupra căreia se răsfrânge nemijlocit urmarea materială ori starea de pericol creată prin săvârșirea infracțiunii [4]. În conformitate cu Planul de acțiune al Consiliului Europei și al Comisiei Europene privind modalitățile optime de punere în aplicare a dispozițiilor Tratatului de la Amsterdam referitoare la crearea unui spațiu de libertate, securitate și justiție (pct.19 și 51), în baza dispozițiilor Tratatului privind Uniunea Europeană și conform

* Victima este persoana fizică care a suferit o leziune, inclusiv un injuriu fizic sau moral, o suferință psihică sau o pierdere economică, cauzate în mod direct de acțiuni sau inacțiuni care contravin legii penale. (A se vedea: Decizia – Cadru a Consiliului Europei privind statutul victimelor în procesele penale, nr. 220/JAI din 15 martie 2001). La nivelul Consiliului Europei protecția victimelor infracțiunilor violente este asigurată de următoarele documente internaționale: 1) Convenția Europeană privind compensarea victimelor infracțiunilor violente. (adoptată la Strasbourg la 24 noiembrie 1983); 2) Recomandarea R (85) 11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și al procedurii penale etc.

Avizului Parlamentului European emis la 12 decembrie 2000, au fost analizate aspecte importante privind problematica sprijinului ce trebuie acordat victimelor în cadrul procedurilor penale [17].

În literatura de specialitate, drepturile victimei sunt expuse în baza corelației existente între psihologie și normele de drept procesual penal (emoțiile victimei, opiniile publicului larg și nu doar față de victimă [13]. Acestea își găsesc reflectare și în conținutul normelor internaționale referitoare la acest subiect. [21] Drepturile inculpatului și ale victimei nu pot fi concurențiale în mod obligatoriu, ele având capacitatea de a se completa neexcluzându-se reciproc, moment confirmat și de jurisprudența CtEDO [15].

Probatoriul relevă importanța și utilitatea declarațiilor participanților la procesul penal, printre aceștia numărându-se și persoana vătămată, mai ales în împrejurări în care fapta penală a fost săvârșită cu violență. Iată de ce, o importanță deosebită are audierea persoanei vătămate, alături de ascultarea martorilor și a învinutului [19]. Dialogul sau „duelul judiciar” cu aceștia trebuie să se desfășoare în limitele prevăzute de lege, dar urmărind anumite reguli tactice criminalistice specifice [22]. Aplicarea unor reguli tactice și în aceste situații face ca acțiunea magistratului ori a polițistului să fie mai eficientă și mai promptă în aflarea adevărului. Firește, valoarea declarațiilor părților vătămate, precum și ale martorului, este garantată de caracterul perceperii tabloului infracțional, *ex propriis sensibus*, iar pentru anchetator sau magistrat, în minuțioasa lor investigație pentru aflarea adevărului, ele reprezintă cel mai expresiv, cel mai plastic mod de stabilire a împrejurărilor de fapt, legate de infracțiune sau fâptuitor [8].

O depoziție utilă cercetării nu se poate obține în viteză și este nevoie de crearea atmosferei propice colaborării și de ascultare a persoanei cu multe precauțiuni, arătându-i-se mereu înțelegere și încredere, singura cale prin care se poate ajunge la lămurirea cazului [3].

Ascultarea persoanei vătămate este o activitate obligatorie și necesară, ținând cont de bogăția și precizia informației pe care aceasta o poate deține și care poate avea o contribuție importantă în realizarea scopului procesului penal. Întrucât partea vătămată are un anumit interes în soluționarea cauzei penale care poate să-i diminueze valoarea, apare ca necesară ascultarea acesteia în condiții cât mai bune, care să-i dea posibilitatea celui care o face să obțină declarații de o cât mai bună calitate. Diferitele atitudini ale persoanelor vătămate pe timpul ascultării în sensul susținerii unor variante, conform interesului pe care îl au, nu trebuie să abată pe cel care face cercetarea de la folosirea tuturor mijloacelor legale pe care le are la dispoziție pentru aflarea adevărului, pe care este obligat să-l demonstreze prin probatoriul administrat, chiar dacă, sub raportul finalității judiciare, eforturile depuse în acest sens par câteodată că nu se justifică [7]. De remarcat că în afară de criteriile tactice generale de audiere a victimelor, munca cu acești participanți la activitatea de procedură penală implică și anumite particularități tactice, condiționate de statutul procesual al victimei și de starea ei psihică în momentul în care a perceput evenimentele. Pe de o parte, victima, întocmai ca și martorul, are anumite obligații procedurale, în special este obligată să facă depoziții; pe de altă parte, ea nu este un observator la cele întâmplate, de cele mai multe ori fiind un participant activ, care a acționat contra infractorilor și căruia în momentul săvârșirii infracțiunii i s-au aduc anumite pagube [10].

Drepturile victimei se fundamentează pe principiul egalității armelor care poate fi dedus din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, acest principiu reprezentând una din premisele garanției la un proces echitabil [1] În acest sens, susținem opinia savantului român Nicolae Grofu, conform căreia „procedura penală trebuie să conserve echilibrul drepturilor părților, care este garanția fundamentală a bunei justiții; ea trebuie să ofere, în condiții de contradictorialitate, controlând afirmațiile acuzatului prin confruntarea cu declarațiile victimei și viceversa” [12]. Tot procedura penală urmează să garanteze și să asigure, în mod echitabil, oricărei părți armele în vederea poziționării în propriul dosar în condiții care să nu aibă drept urmare situații de dezavantaj în coraport cu partea adversă, cu oponentul procesual [14].

În Franța, spre exemplu, victima beneficiază de dreptul de a avea calitatea de parte în proces, fie în forma subsidiară de parte vătămată sau de parte civilă în coraport cu relația materializată dintre acuzare și instanța de judecată [1]. Victima intervenită în calitate și cu statut de parte civilă beneficiază de dreptul de acces permanent la dosarul său și de a cere organelor judiciare ca acestea să intervină pentru aflarea adevărului [6]. Constituită în calitate de parte, victima beneficiază de dreptul de a participa în cadrul procesului penal pe picior de egalitate cu celelalte părți. Drept urmare, victimei i se recunoaște și participarea directă în procesul penal în latura penală, aceasta fiind înzestrată cu dreptul de a iniția și de a promova deschiderea urmăririi penale împotriva autorului prezumat al infracțiunilor, chiar de a declanșa acțiunea publică (ca, de exemplu, în România) [16]. În dreptul anglo-saxon victima în procesul penal poate avea doar rolul, statutul de martor.

Conform regulii generale, depozițiile părții vătămate reprezintă informațiile, comunicate și „primite” în strictă conformitate cu prevederile legale, care prezintă importanță pentru cauza penală. Criteriile declarațiilor părții vătămate în calitate de mijloc de probă de sine stătător sunt următoarele: 1) declarațiile părții vătămate presupun întotdeauna un discurs verbal al acesteia; 2) acest discurs verbal este realizat de către o persoană abilitată cu statut de parte vătămată; 3) partea vătămată poate face declarații doar în cadrul audierii, confrunțării sau în procesul verificării declarațiilor la locul faptei.

Obiectul depozițiilor părții vătămate se referă, în primul rând, la acele circumstanțe (caracterul și mărimea prejudiciului cauzat) care au servit în calitate de temei faptic pentru atribuirea acestuia a statutului procesual-penal respectiv. În procesul audierii părții vătămate urmează a fi stabilite informațiile referitoare la: 1) faptul infracțiunii (locul, timpul, modalitatea de comitere, mijloacele de comitere și alte circumstanțe) drept urmare a comiterii căreia i-a fost cauzat prejudiciul respectiv; 2) relațiile existente între subiecții procesului penal; 3) comportamentul premergător infracțiunii, în procesul infracțiunii și după comiterea acesteia; 4) circumstanțele atenuante și agravante ale aplicării pedepsei; 5) circumstanțele care au contribuit la comiterea infracțiunilor.

Dreptul părții vătămate de a face declarații este realizat în limita prevederilor fixate în legea procesual-penală. Aceste prevederi impun, pe de o parte, anumite cerințe procesual-penale referitoare la procedura și perfectarea acestei acțiuni procesuale, iar, pe de altă parte, oferă părții vătămate anumite posibilități suplimentare cu ocazia prezentării de către ea a declarațiilor [24].

Clarificarea datelor referitoare la persoana părții vătămate permite a determina trăsăturile de persoană caracteristice celui audiat, a stabili contactul psihologic cu el și a selecta cele mai eficiente procedee tactice ale audierii cu referire la fiecare persoană luată în parte [23]. După ce organul judiciar s-a edificat cu privire la identitatea persoanei vătămate, îi aduce la cunoștință faptele și împrejurările în legătură cu care va fi ascultată [20]. Partea vătămată se asociază cu ideea de suferință, de durere fizică sau morală, de unde consecința că, alături de senzațiile vizuale sau auditive care dețin rolul cel mai însemnat, la formarea declarațiilor acesteia concură senzațiile cutanate și, într-o anumită măsură, senzațiile olfactive [9].

Importanța juridico-penală a circumstanțelor ce caracterizează personalitatea și comportamentul victimei constă în: 1) determinarea gradului de pericol social atât al infractorului, cât și al infracțiunii comise de acesta; 2) clarificarea conținutului psihologic real al infracțiunii (conținutul intenției sau al imprudenței, orientarea intenției și a acțiunilor săvârșite din imprudență, motivul și scopul infracțiunii etc.) și, prin urmare, stabilirea prezenței sau lipsei temeiului juridic al răspunderii penale, adică a componenței de infracțiune; 3) calificarea corectă a faptei comise; 4) stabilirea rolului real și a gradului de vinovăție a infractorului la comiterea infracțiunii; 5) individualizarea pedepsei ținându-se cont de personalitatea și caracterul comportamentului victimei, deoarece semnele ce caracterizează victima, stipulate în legea penală, influențează nu doar asupra calificării faptei, dar pot fi luate în considerare și ca circumstanțe atenuante sau ca circumstanțe agravante [11].

Partea vătămată, de obicei, este predispusă agresiv față de inculpat, deoarece acesta din urmă i-a cauzat un anumit prejudiciu (moral sau material), a creat „neplăceri” și dificultăți rudelor apropiate ale acesteia. Din acest considerent, partea vătămată poate fi stăpânită, dominată de simțul jignirii și dorința de răzbunare. Toate acestea de frecvente ori lasă amprenta asupra depozițiilor sale, care pot conține nu doar date factice importante pentru dosar, ci și o anumită nuanțare, interpretare emoțională. Din acest considerent, în procesul audierii, părțile și instanța de judecată trebuie să intervină cu întrebări de concretizare și detalizare pentru a delimita datele factice în declarațiile părții vătămate de aprecierea și interpretarea lor subiectivă.

Declarațiile și audierea părții vătămate se fac conform dispozițiilor ce se referă la declarațiile și audierea martorilor, fiind aplicate corespunzător (art.111, alin.(2) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova).

Instanța nu poate să nu ia în calcul momentul că partea vătămată este cointereseată în deznodământul cauzei într-un anumit mod. Ea tinde de a dovedi vinovăția inculpatului și de a-l demasca în acest sens.

În timpul relatării libere a părții vătămate, de la cei împovărați cu realizarea actului de audiere se cere de a manifesta un anumit grad de răbdare și stăpânire de sine. Nu se admite de a întrerupe fără necesitate partea vătămată, de a o sustrage de la esența declarației prin adresarea multiplelor întrebări. Acestea urmează a i se oferi posibilitatea de a-și expune liber declarațiile.

Relatarea liberă sau spontană începe prin adresarea unei întrebări de ordin general, menite să ofere persoanei vătămate posibilitatea de a declara tot ce știe cu privire la faptele și împrejurările pentru a căror lămurire este ascultată. O asemenea întrebare de genul: „Ce cunoașteți în legătură cu fapta din data de....., a cărei victimă

„ați fost?” permite persoanei vătămate să relateze faptele, împrejurările în succesiunea lor firească, logică, fără ca declarația să fie limitată în vreun fel prin intervențiile celui ce efectuează ascultarea. Regulile tactice principale aplicate în acest sens sunt următoarele: 1) Ascultarea persoanei vătămate cu răbdare și calm; 2) Evitarea oricărui gest, a oricărei reacții, mine sau expresii; 3) Ajutorarea ei cu mult tact, fără a o sugestiona sub nicio formă; 4) Notarea de către organul judiciar a aspectelor semnificative [22].

Sarcina de bază a președintelui ședinței de judecată în procesul relatării libere constă în a atrage atenția părții vătămate asupra faptului că depozițiile ei urmează să se refere la esența cauzei. În practica de toate zilele destul de frecvent sunt întâlnite situațiile când părțile vătămate în cadrul depozițiilor făcute pun claie peste grămadă tot felul de informații, multe dintre care nu au nicio atribuție la cauza penală. În astfel de cazuri, președintele ședinței trebuie să atragă, în mod corect, atenția părții vătămate asupra acestui moment, propunându-i să comunice doar faptele care au importanță pentru cauza penală. Totodată, nici instanței de judecată, nici părții acuzării sau celei a apărării, nici altor participanți la proces nu li se permite să înainteze careva întrebări celui audiat până la finalizarea liberei istorisiri. În caz contrar, libera istorisire nu va crea o impresie a integrității și intactității declarațiilor celui audiat.

Instanța de judecată și participanții la proces nu trebuie să exprime nemulțumirea sau iritarea în privința faptului că partea vătămată se abate de la esența cauzei. Este unanim cunoscut că arta audierii include nu doar priceperea de a întreba, ci și iscusința de a asculta.

Atunci când partea vătămată își va finaliza libera istorisire, acesteia îi pot adresa întrebări părțile. Președintele ședinței și, după caz, ceilalți judecători pot pune întrebări părții vătămate după ce i-au pus întrebări părților, însă întrebări cu caracter de concretizare pot fi puse de către președintele ședinței de judecată și judecători în orice moment al audierii.

În procesul adresării de întrebări părții vătămate urmează a fi respectate cu strictețe normele etico-morale specifice acestei acțiuni procesuale. Ele urmează a fi reflectate în conținutul întrebărilor, precum și în tonul acestora și, de asemenea, în priviri. De exemplu, să presupunem situația în care un participant la proces adresează părții vătămate anumite întrebări. După fiecare a doua întrebare președintele ședinței de judecată pe un ton ridicat și nemulțumit se adresează către cel ce audiază cu întrebarea: „Mai aveți de adresat întrebări?”. Participantul la proces este nevoit să răspundă: „Da, mai sunt întrebări care urmează a fi clarificate”, și audierea continuă. În cazul dat, un astfel de comportament al președintelui ședinței de judecată este inadmisibil.

Audiind partea vătămată, este important a stabili dacă nu s-au strecurat anumite contradicții dintre declarațiile făcute la urmărirea penală și depozițiile oferite în cadrul cercetării judecătorești. Dacă acestea sunt prezente, apoi prin adresarea întrebărilor de concretizare, de precizare, de control și suplimentare este necesar de a stabili cauzele acestor contradicții și de a le înlătura. În caz contrar, instanța de judecată nu va putea folosi aceste declarații la motivarea și fundamentarea sentinței [25].

Întrebările participanților la proces și ale instanței de judecată adresate părții vătămate sunt orientate spre completarea, precizarea și detalizarea anumitor circumstanțe ale cauzei, expuse în cadrul liberei istorisiri. Utilizând un anumit plan al audierii, judecătorii pot înainta celor audiați întrebări de control, de precizare și de detalizare, pot prezenta corpurile delictive, fotografiile care i-ar ajuta pe cei audiați să dea răspunsuri mai precise și mai detaliate la întrebările adresate. De acest drept dispun și alți participanți la procesul penal. Legea permite președintelui ședinței de judecată să respingă întrebările care nu au atribuție la cauză. Toate celelalte întrebări, orientate spre clarificarea minuțioasă și sub toate aspectele a circumstanțelor cauzei, pot fi adresate de către orice participant la procesul penal. În același timp, este necesar a se ține cont de faptul că audierea în cadrul cercetării judecătorești trebuie să aibă un scop bine determinat, fiind liberă de orice repetări inutile.

Verificarea declarațiilor părților vătămate este absolut necesară pentru stabilirea veracității lor și aprecierea corectă a depoziției. Verificarea se face prin compararea declarațiilor persoanei vătămate cu celelalte mijloace de probă administrate în cauză. Operația de analiză a unei declarații se efectuează în cadrul examinării și cântăririi întregului probatoriu, acesta presupunând un studiu comparativ al faptelor stabilite prin intermediul persoanei vătămate, precum și un studiu al calității surselor directe sau indirecte din care provin datele. Evaluarea declarației victimei impune, totodată, o analiză de conținut, pe baza căreia organul de urmărire penală sau instanța de judecată interpretează în mod științific materialul informativ adunat, pentru a stabili în ce măsură acesta servește, coroborat cu alte date, la aflarea adevărului [22]. Evaluarea declarațiilor părții vătămate se face întotdeauna luându-se în calcul că persoana vătămată este un subiect procesual penal, care dispune de date concrete nemijlocite despre fapta comisă și despre făptuitor, dar, în același rând, ținând cont de interesul personal al acesteia în soluționarea cauzei penale [18].

Bibliografie:

1. A. D'Hautville. Les droits des victimes dans la loi du 15 juin 2000. En: *Revue de science criminelle et de droit pénale compare*, 2001, p.108.
2. BĂRĂSCU, A.A. *Protecția martorilor – necesitate în combaterea mării criminalități*. București, 2007, p.36.
3. BOGDAN, T., SÂNTEA, I. *Victime și infractori. Cazuri comentate de crime, violuri și tâlhării*. București: Niculescu SRL, 1996, p.72.
4. BOROI, Al., NISTOREANU, Gh. *Drept penal. Partea Specială: Curs universitar*. București: ALL Beck, 2005, p.18.
5. BUTOI, T. ș.a. *Victimologie. Perspectiva psihologiei victimale asupra cuplului penal victimă-agresor*. București: Pinguin Book, 2004, p.151.
6. CAIRO, R. *Les droits des victimes: état des lieux. Actualité Juridique Pénale*, 2004, p.431-432.
7. CĂTUNA, N.V. *Criminalistică*. București: C.H. Beck, 2008, p.132-133.
8. CIOPRAGA, A. *Criminalistică. Tratat de tactică*. Iași: Gama, 1997, p.300.
9. CIOPRAGA, A. *Evaluarea probei testimoniale în procesul penal*. Iași: Junimea, 1979, p.16.
10. GHEORGHITĂ, M., MUNTEANU, L. Interogarea martorilor și pătimitorilor la cercetarea infracțiunilor săvârșite de structurile criminale organizate. În: *Revista de Criminologie, Drept penal și Criminalistică*, 2003, nr.1-2, p.45.
11. GLADCHI, Gh. Victima în dreptul penal. În: *Revista de Științe penale*. Anuar. Anul II, 2006, p.89.
12. GROFU, N. Unele considerațiuni asupra garanțiilor procesuale penale destinate victimelor infracțiunilor. În: *Dreptul*. Anul CXLI. Serie Nouă, Anul XXIII. 2012, nr.12, p.212.
13. GROZA, D. *Drepturile victimei. Recuperarea în uitare*. Iași: LUMEN, 2006.
14. Hotărârea CtEDO în cauza *Dombo Beheer contra Pays-Bas*, din 27 octombrie 1993.
15. Hotărârea CtEDO în cauza *Pelissier și Lassi contra Franței* din 25 martie 1999.
16. MATEUȚ, Gh. *Tratat de procedură penală. Partea Generală*. Vol.I. București: C.H. Beck, 2007, p.132.
17. MĂGUREANU, A.F. Statutul victimelor infracțiunilor în cadrul procedurilor penale conform reglementărilor comunitare. Dimensiunea științifică și praxiologică a dreptului. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale „Contribuții la dezvoltarea doctrinară a dreptului”*. In onorem Elena Aramă, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Om emerit. Chișinău: Bons Offices, 2009, p.192.
18. NAGHI, G. *Criminalistica. Fundamente*: Curs universitar. București: Universul Juridic, 2014, p.235.
19. NEAGU, I. *Drept procesual penal*: Tratat. București: Global Lex, 2002, p.352.
20. PREVOST, L. *Enquête criminelle*. Québec, Canada: Ed. Modulo. Mont Royal, 2000, p.197.
21. Recomandarea 85 (11) a Consiliului Europei privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și al procedurilor penale din 28 iunie 1985 și Declarația Națiunilor Unite privind principiile de bază ale justiției pentru victimele infracțiunilor și ale abuzului de putere, expusă în cadrul Rezoluției Adunării Generale a ONU la 29 noiembrie 1985.
22. STANCU, E. *Tratat de criminalistică*. Ediția a IV-a. București: Universul Juridic, 2007, p.426-427.
23. АРОЦКЕР, Л.Е. *Тактика и этика судебного допроса*. Москва: Юридическая Литература, 1969, с.77.
24. РЫЖАКОВ, А.П. *Потерпевший: понятие, права, обязанности*. Ростов-на-Дону: Феникс, 2006, с.47-49.
25. ШИХАНЦОВ, Г.Г. *Юридическая психология*. Москва: Зерцало, 1998, с.294.

Prezentat la 11.11.2015